

UDK 027.71.8(497.4)(091)
1.05 Poljudni članek
Prejeto: 28. 9. 2005

Franci Pivec* in Polonca Legvart**

Šolske knjižnice zaslužijo svojo zgodovino
School libraries deserve their own history

Tako zgodovina šolstva kot zgodovina knjižnic sta pri nas dobro obdelani, ni pa nam uspelo najti natisnjene delo, ki bi obravnavalo zgodovino šolskih knjižnic. Melita Pivec-Stele sicer omenja "številne zgodovine okrajnih učiteljskih knjižnic",¹ vendar gre verjetno bolj za zgodbe in poročila kot pa za zaokrožene zgodovinske obravnave. Tako se srečujemo le z omembami šolskih knjižnic v drugih zgodovinah ali kronikah, kar pa ne pomeni, da ta dokumentacija ni bogata in prav zato obstajajo vsi pogoji, da bi sestavili celovito sliko razvoja na tem področju skozi stoletja. Šolske knjižnice so pomembne tako za razvoj šolstva kot za razvoj knjižničarstva, zato si posebno obravnavo nedvomno zaslužijo. Razlog za to bi lahko našli tudi v biografijah naših najpomembnejših šolnikov, ki ga je pripravila Slavica Pavlič² in ki nam mnoge od njih prikazuje kot odločilne pobornike šolskega knjižničarstva.

Knjiga kot glavni izobraževalni vmesnik

Osnovna funkcija vsakršnega zapisa je prenos znanja in v tem smislu je knjiga dejansko sinonim za šolo. Tudi v obrnjenem smislu je vprašanje pronicljivosti in vztrajnosti, ali bomo ob šolski sledi odkrili tudi sled knjižnice. Ena brez druge skoraj nimata smisla! Dokazuje za to najdemo daleč nazaj v karolinškem spreobračanju Karantancev, ki so ga podpirale samostanske knjižnice, ki so delovale tudi na slovenskem ozemlju. Alkuinova aachenska sinoda je za cela stoletja določila tudi učni načrt stolnih in župnijskih šol v desetini slovenskih krajev, kjer sta knjižno kulturo razširjala evropsko pomembna učitelja Nikolaj Kempf (Jurklošter) in Peter Pavel Vergerij (Koper).³

* prof. fil. in soc., magister informacijskih znanosti, Inštitut informacijskih znanosti (IZUM) Maribor.

** prof. pedagogike, OŠ Bratov Polončičev, Maribor.

1 Pivec-Stele Melita (1947) Zgodovina in razvoj slovanskih in slovenskih knjižnic. (Tipkopis)

2 Pavlič, Slavica (2000) Sto znamenitih osebnosti v šolstvu na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba.

3 Markovič, I. (1997) Ljubezen do knjige ima na Primorskem globoke korenine. Poizkus prereza zgodovine knjižnic na Primorskem. Knjižnica, 41/4, str. 125-141.

Trubar v resnici ni oral ledine, bil pa je tisti, ki se je najbolj natančno zavedal pomena splošne šole in vloge knjige v njej, zato je dal prednost šolskim tiskom, celo pred liturgičnimi. Od vsega protestantizma so ljudje najbolj branili šole in ob njihovem padcu so najtežje prenesli požige šolskih knjižnic – v Gavčah leta 1600 kar 250 knjig.⁴ Prav so slutili, da bo nastopila doba teme, ko je celo uradna oblast ugotovila, da mladina “popolnoma nič ne zna brati, pisati in računati, niti v nemškem, niti v svojem kranjskem jeziku”⁵ Vse bolj prosvetljeni Dunaj je posebej pohvalil posameznike, ki so s svojimi knjižnicami širili omiko med ljudi: Kozina v Rušah, Rasp v Kamniku, Paglovec v Spodnjem Tuhinju, Cadelli v Dobrli vasi, Glavar v Komendi, Volkmer pri Sv. Urbanu.

Knjižnice kot člen šolskega sistema

Kumerdej in Linhart sta svoje šolske načrte za slovenske dežele zgradila na izobraženih in neodvisnih učiteljih, ki jim bo na vsaki glavni šoli na voljo pedagoška knjižnica. Valentin Vodnik je že lahko zaznal pozitivne učinke takega ravnanja, še bolj pa ga je razveselila francoska šolska politika v Ilirskih provincah. Slednja je šolske knjižnice postavila prav v središče in le tako si lahko pojasnimo, zakaj je Napoleon v Ljubljano poslal svetovno znanega knjižničarja Charlesa Nodierja. Ni presenetljivo, da sta kmalu po tem obdobju Matija Čop in Jožef Likavec slovensko knjižničarstvo dvignila na evropski vrh.

Načrt pedagoških knjižnic se je kljub šolski revščini razvijal naprej in ravnatelj Končnik je ustvaril vzorčno zbirko na celjski glavni šoli, s preko 500 knjigami. Dušebrižniki so se sicer nenehno zaletavali vanje in jih “čistili”, a načrta niso mogli preklicati in še več, zakon o državnih učiteljiščih jih je v 42. členu celo predpisal. Tega tudi Slomšek ni mogel spremeniti, čeprav je štel učiteljišča za veliko nesrečo. Učiteljske knjižnice so zmagale in zanje pravi Vlado Schmidt: “Te bukvarnice so koristile, ker so privzgjale našim učiteljem odnos do pedagoške knjige, saj so bile zbrane večinoma z njihovimi prostovoljnimi prispevki in so jim oblikovale navado segati po poučnem branju.”⁶

Konec 19. stoletja je s splošnim napredkom prinesel boljše čase tudi šolam in mnoge nove šolske stavbe so načrtno omogočale tudi delo učiteljskih in šolar-skih knjižnic. Preživela monarhija je sicer na vse načine nadzirala knjižnice, a je s tem dosegla le to, da so dijaki in učitelji bolj kupovali slovensko literaturo in si ustvarjali tudi domače knjižnice, ki so postale element narodne zavednosti. Čeprav je prizadevanje za uveljavitev knjižnic kot bistvene sestavine šolskega sistema

4 Rupel, M. (1934) Slovenski protestantski pisci. Ljubljana, str. 81.

5 Schmidt, V. (1988) Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem. Ljubljana: Delavska enotnost /1. knjiga, str. 105.

6 Isto, 3. knjiga, str. 241.

vredno vsega spoštovanja, na šolske knjižnice na Slovenskem vseeno ni dovolj gledati le z didaktičnega stališča, saj so si upravičeno pridobile tudi pečat narodnih kulturnih ustanov, brez kakršnih se slovenski jezik ne bi obdržal.

Slovenska država in šolske knjižnice.

Sicer okrnjena slovenska državnost v versajski Jugoslaviji je bila na preizkušnji tudi zaradi šolskih knjižnic. Najprej zato, ker je skušala slovensko šolo potisniti nazaj na bistveno nižji standard drugih delov države, posebej pa še ob reševanju univerzitetnega vprašanja. Kot je dokazal France Kidrič,⁷ je bil Žigonov načrt za vseučiliščno knjižnico bistvena podlaga ostre Rostoharjeve spomenice, ki je Beograd ni mogel preskočiti, je pa onemogočil njenega avtorja. Tako Plečnikov arhitekturni načrt, kot demonstrativne zahteve za njegovo uresničitev so potrdili, da je knjižnica za Slovence simbolna institucija – tako prepričanje pa se ne izoblikuje čez noč. Po drugi vojni se je prejšnja Univerzitetna biblioteka preimenovala v Narodno in univerzitetno knjižnico, ki je v sklopu obnovljene slovenske državnosti tudi na ta način izkazala svoje simbolno mesto.

Šolske knjižnice so v drugi polovici prejšnjega stoletja doživljale številne reorganizacije, bodisi na samih šolah, bodisi kot mreža pomembnih eksternih študijskih knjižnic. Eno je gotovo: sleherna primerjava tudi z mnogo bogatejšimi šolskimi sistemi pokaže zavidljivo raven našega šolskega knjižničarstva. Ni dvoma, da je to povezano z razvitostjo pedagoške stroke kot tudi z stanjem mladinske književnosti in založništva. Morda se te soodvisnosti ne zavedamo dovolj?

Tako šolsko kot knjižnično delo je danes na prelomnici, kar je posledica novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij. Spoprijem z novimi razmerami je zelo zahteven tako zaradi gmotnih razmer, še bolj pa zaradi usposobljenosti ljudi, zato lahko motivi hitro poidejo. Prav zgodovina šolskih knjižnic pa nas lahko prepriča, da so podobni izzivi v preteklosti že obstajali in so se naši predhodniki uspešno spoprijeli z njimi. To nas obvezuje tudi za današnji in jutrišnji čas.

7 Kidrič, F. (1929) Biblioteški problem in univerza. Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do leta 1929. Ljubljana.